

XII. Nagyobb távolságú hangnemek

Az eddigieknél nagyobb távolságú hangnemváltozások közül a romantikában gyakori a félhangos áthelyezés („csúsztatás”). A félhanggal magasabb vagy mélyebb, azonos színezetű hangnemek kvinttávolsága (előjegyzéskülönbsége) +5, -5 (például C–H, C–Desz, vagy a–gisz, a–b). A szűkebb tercrokonság (3-4 kvint) határán túllépő vegyes tercrokonságú hangnemek (például C–esz, c–asz, vagy a–Fisz, a–Cisz) előjegyzéskülönbsége 6, 7 kvint. Az ilyen hangnemi kapcsolat neve: *ultratercron* (tercrokonon túli).

A legnagyobb eltávolodás a kiinduló hangnemtől a +6, -6 előjegyzéskülönbség, mert ez enharmonikusan mindkét irányban egyformán messze van. Az ilyen hangnemek a kvintkör két ellentétes pólusán helyezkednek el, nevük: *poláris* dúr vagy moll. (Például C-dúr poláris hangnemei: Fisz-dúr, Gesz-dúr; a-moll poláris hangnemei: esz-moll, disz-moll.) Az alaphangok távolsága sz5 vagy b4 (tritónusz).

Romantikus példák:

Moduláció kisszekunddal mélyebb mollba

Schubert: Auf dem Flusse (A folyón)

49. **Langsam** Schubert

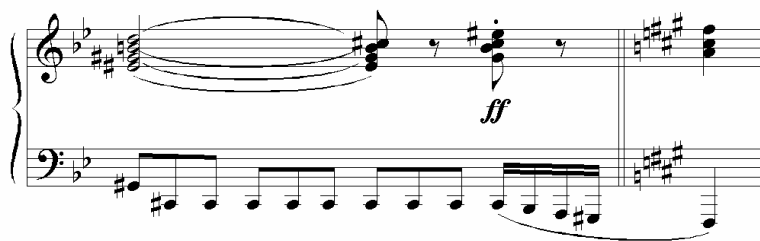
Der du so lus - - tig rauschtest, du hel - - ler, wil - - der Fluss, wie

p

Az első négy ütemben e-moll I. és V. foka váltakozik. Az 5. ütemben (a folyó elcsöndesedésének helyén) a dal félhanggal mélyebben, disz-mollban folytatódik és disz-moll I. zárathoz érkezik. A 4. ütem végén levő átmenet módja diatonikus: e: V = disz: VI.

Különleges álzárlat után közvetett moduláció (enharmonikusan) az alaphangnem ultratercrokon molljába

Schubert: B-dúr zongoraszonáta Op. posth. – I. tétel

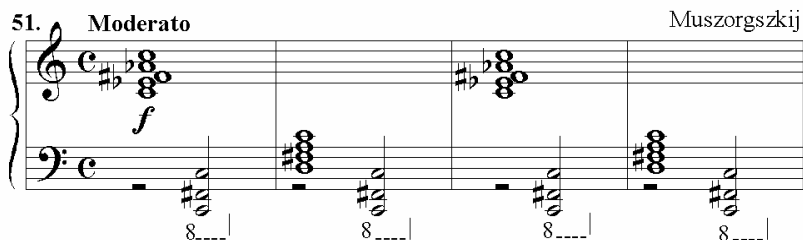

A hangnemek: c-moll, B-dúr, c-moll, fisz-moll; c–fisz poláris távolság, +6 előjegyzéskülönbség. Az átmenetek: c–B kromatikus (c: 1^6 – B: VII. szűk²); B–c kromatikus (B: V^7 – c: VII⁴); c–fisz enharmonikus (f=eisz, asz=gisz enharmónia, c: VII² = fisz: VII⁶).
Harmóniai vázlat:

Poláris távolságú akkordpárok

Muszorgszkij: Borisz Godunov – Koronázási jelenet

A mély harangszót érzékeltető c-fisz tritónuszok felett kétféle hangnembe illő akkordok szólnak:

Desz: $V_3^{\flat}$ (gesz helyett fisz-szel írva), G: V^7 .

A példa 5. ütemében kezdődő törtakkordok ugyanezekből a hangokból állnak, itt már gesz-hang szerepel a kvintszext-akkordban.

A kétirányú enharmónia két szólamban, illetve akkord-tömbökké kiegészítve:

Poláris dűrba érkezés

Puccini: Tosca, Scarpia-motívum

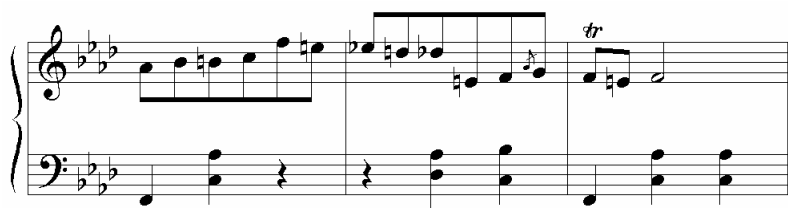
A nagy erővel megszólaló három alaphármas B-től E-ig (Asz közvetítéssel) poláris távolságot jár be. Egyszerűsítve:

Kitérés ultratercrokon dúrba

Chopin: f-moll mazurka Op. 68/4.

53. Chopin

Az f-moll kezdés után a kromatika elhomályosítja a tonalitást.

Hangnemi kitérés f-mollból az ultratercrokon A-dúrba.

A műrészlet tömbökbe sűrített akkordjai (a modulációk helyét csillag jelzi):

53a

f b (enh. bőv. $\frac{6}{5}$)

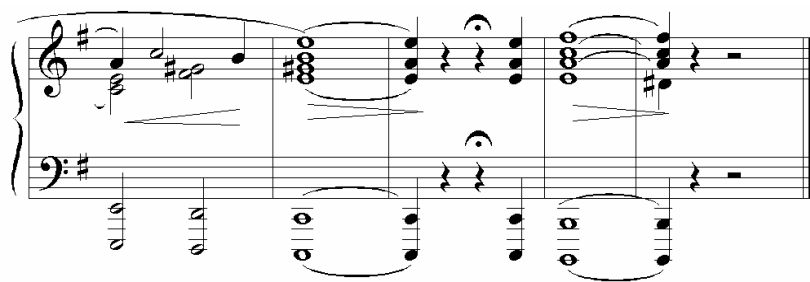
a (enh. VII 2) A

[b] f

Moduláció a poláris mollba

Liszt: Obermann völgye

54 *Piú lento* Liszt

Liszt gyakran ismételi egy-egy motívumot távoli hangnembe áthelyezve. Ez-
úttal az esz-moll motívum a poláris hangnemben, a-mollban ismétlődik,
utána e-moll félzárlat következik.

Az akkordok esz-mollban, a-mollban: bővített IV. kvintszext, I. fokú kvart-
szext, VII. fokú terckvart, I. fokú szext (késleltetéssel). Az utolsó akkordok
e-mollban: IV⁶, V⁹ (késleltetéssel).

Hangnemen túllépő mellékdomináns-szekvencia

Chopin: H-dúr mazurka Op. 63/1.

Chopin

Az első két ütemben egymásra tornyosuló két kvint alkot nónakkordot, utána ugyanez mélyebben, felbontva ismétlődik. (A két kvint együttese Chopin egyik kedvelt felrakásmódja.) A modulációk: Fisz-dúr–E-dúr (2-3. ütem, kromatikus, aisz-a); E-dúr–Esz-dúr (4-5. ütem, enharmonikus, disz-esz, félhangos áthelyezés); Esz-dúr–H-dúr (6-7. ütem, enharmonikus, esz-disz).